

Vergi Denetimlerinin Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkisi: Trabzon İli Örneği¹

Arş. Gör. Serdar DUMLUPINAR

Avrasya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü
serdardumlupinar@hotmail.com

Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU

Sakarya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü
fyoglu@sakarya.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı, mükelleflerin kayıtdışı tutum ve davranışlarında vergi denetimi ve diğer değişkenlerin etkisinin araştırılmasıdır. Anket yöntemi kullanılarak Trabzon ili özelinde yapılan bu çalışmada vergi denetimi inceleme, yoklama, arama ve bilgi toplama olarak 4 farklı grupta incelenmektedir. Çalışmada denetim oranlarının düşük olduğu, denetimlerde yeterli zaman ayrılmadığı ve denetim oranlarının düşük olmasının kayıtdışı ekonomi oranlarının önemli bir belirleyicisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anket güvenilirliği Cronbach's Alpha katsayısı ile değerlendirilmiştir. Bu katsayı uygulanan anket için 0.70'dir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Denetimi, Kayıtdışı Ekonomi, Mükellef

Tax Audit Effects Of Informal Economy: Trabzon Province Case

Abstract

Findings of the Likert-type sequential data collected from the survey carried out on this study, the effect on the informal economy with tax audits of taxpayers were evaluated using the cross tables. Is low compared to the findings of the audit, the audit in sufficient time to leave the informal economy and the low rate of the control rate was made in the conclusions to be an important determinant. Survey reliability was assessed by Cronbach's Alpha coefficient. This coefficient is 0.70 for the implementation of the survey.

Key Words: Tax Audit, Informal Economy, Taxpayers

JEL Classification Codes: H20, E26, H25

---

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Fatih Yardımcıoğlu danışmanlığında Araş. Gör. Serdar Dumlupınar tarafından hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

GİRİŞ

Vergi, kamu harcamalarını karşılamak için devlet ve benzeri kurumların kamu harcamalarını finanse edebilmek ve/veya içinde bulunulan sosyo-ekonomik sorunlara çözüm bulabilmek için gerçek kişi ve kurumlardan elde ettikleri gelirleri ile orantılı olarak aldıkları karşılıksız, nihai, parasal ve zorunlu ödemelerdir. Devletin en büyük geliri olma özelliğini taşıyan vergi, devletin devamlılığını sağlayacak kamu harcamalarının karşılanması için çok büyük önem arz etmektedir.

Vergi kişilerin kullanılabilir gelirlerini azaltması sebebiyle vergiyi toplama kısmında devlet mükelleflerin dirençleriyle karşılaşabilmektedir. Verginin tanımında yer alan zorunlu olması özelliği sebebiyle vergisini tam ve zamanında ödemeyenlerin denetime tabi olmaması durumu, vergisini tam ve zamanında ödeyen dürüst mükelleflerin gönüllü uyumlarını olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple devletin oluşabilecek gelir kaybını engellemek aynı zamanda da vergisini ödeyen mükelleflerin adalet duygusunu zedelememek için vergi denetimleri hayati önem taşımaktadır.

Vergi denetimi inceleme, yoklama, arama ve bilgi toplama olarak 4 farklı türe sahiptir. Gerek yöneltilen sorularda gerekse kavramsal açıklamalarda herhangi bir ayrıma gitmeksizin bütün denetim türlerinin bütün olarak ele alındığı bu çalışmada mükelleflerin kayıtdışı tutum ve davranışlarında vergi denetimi ve diğer değişkenlerin etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Vergi denetimlerinin kayıtdışı ekonomi üzerine etkisi konusunda bilgi edinmek için sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan anket yönteminden yararlanılmış ve çalışma Trabzon ili merkez ilçesi sınırlarında 355 mükellefe yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Araştırılmak istenen konunun amacını en iyi yansıtacak sorulara yer verilen anket formunda 5'li likert ölçeğe göre hazırlanmış (Tamamen Katılıyorum, Kısmen Katılıyorum, Kararsızım, Kısmen Katılmıyorum, Kesinlikle Katılmıyorum) 17 adet soru yer almaktadır. Söz konusu sorularla mükelleflerin vergiye bakışı, Türk vergi sistemine bakışı, kayıtdışı ekonomiye bakışı ve vergi denetimine yönelik algılamaları ölçülmeye çalışılmıştır. Kaynakların kısıtlı olması nedeniyle ana kütlenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığı için ana kütleyi temsil edecek mükellefler arasından olasılık hesabına dayanmayan örnekleme tekniklerinden "kolayda örnekleme" yöntemi ile örnek kitle oluşturulmuştur. Anketlerde elde edilen veriler, SPSS 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

1. Vergi Denetimi ve Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi

1.1. Kavramsal Çerçeve

Vergi denetimi ve kayıtdışı ekonomi kavramları birbiriyle ilişkili kavramlardır. Kayıtdışı ekonomi kavramı bir anlamıyla verginin konusu olmamış ve/veya ödenmesi gerekirken tam anlamıyla ödenmemiş vergileri ifade etmek için de kullanılabilir. Bu yönüyle uygulanan kanunların mükelleflerce ihlal edildiği durumları teşkil eden gelir yaratan faaliyetler bütünü kayıtdışı ekonominin kapsamını oluşturduğu belirtilebilir. Vergi denetimi ise devletin en asli gelir kaynağı olan vergilerin doğruluğunu tespit etmek ve sağlamak için yapılan gelir beyanlarının incelenmesi durumudur. Bununla birlikte mükelleflerin beyanda bulunmadıkları gelir getirici faaliyetler vergi denetimleri sayesinde ortaya çıkarılarak kayıtdışı kalmaları önlenmektedir.

1.1.1. Kayıtdışı Ekonomi

Kayıtdışı ekonomi kavramı son yıllarda gerek gelişmiş, gerek gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin tamamında üzerinde akademik çalışmalar yapıldığı konuların başında gelmektedir. Her ne kadar üzerinde yoğun çalışmalar yapılmış ve yapılıyor olsa da kayıtdışı ekonomi günümüzde gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun birçok ülkede halen devam eden bir problemdir. İçerik olarak geniş bir alanı kapsamayan kayıtdışı ekonomi kavramı konuyu inceleyen kişilerin bakış açılarına göre anlamı ve tanımı değişen bir olgudur (Çomaklı, 2007: 7). Tanımlanmasında yaşanan güçlük ve farklılıklar kayıtdışı ekonominin tahmin edilmesi ve ölçülmesinde de farklı zorlukları ortaya çıkarmaktadır (Savaşan, 2011: 6). Nitekim maliyeciler kayıtdışı ekonominin vergi kaybı yönüne dikkat çekerken, istatistikçiler oluşturulacak tahminler için veri kaybı yönüne

dikkat çekebilir, iş hukukçuları ise kayıtdışı istihdam kısmını ön plana çıkarabilir (Sugözü, 2010: 5).

Kayıtdışı ekonomi ile ilgili tüm kesimlerin uzlaştığı bir tanım olmasa da belirgin özelliklerinin ön plana çıkartılarak yapılan bazı genel kabul gören tanımlar söz konusudur. Konuyla ilgili tanımların fazlalığı kavramın karmaşıklığı, ortaya çıkış sebepleri ve doğurduğu sonuçlar bakımından çeşitlilik göstermesinden kaynaklanmaktadır. Altuğ (1999) yaptığı tanımlamada kayıtdışı ekonominin vergi idaresinin bilgisi dışında kalarak vergi kaybına yol açan işlemler bütünü olarak ele almaktadır. Özsoylu (1996) ise geleneksel yöntemlerle ölçülemeyen, resmi makamlara yansımamış ve bir çıkar karşılığında yapılmış faaliyetlerin bütünü olarak tanımlamıştır. Çomaklı (2007) ise gayri safi milli gelir hesaplarında kullanılan bilenen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve bu faaliyet sonucu gelir elde edilen faaliyetler bütünü olarak ele almıştır. Bozdoğanoglu (2011) yasal olmayan faaliyetlerin yanı sıra (kumar, karapara, hırsızlık ...) yasalara uygun gelir getirici faaliyetlerinde (evlerde aile fertleri tarafından yapılan işler, çalışanlara çeşitli adlar altında yapılan ancak vergiye tabi olmayan yardımlar, ikinci iş yapma ...) kayıtdışı ekonominin tanımına dâhil edilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Sugözü (2008: 9) kayıtdışı ekonomi ile ilgili dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı tanımlamaya gitmiş; dar anlamda kayıtdışı ekonomi kapsamına vergi konusu işlemlerin kayıtdışılığını, geniş anlamda kayıtdışı ekonomi kapsamına ise yasal olsun veya olmasın gelir yaratan faaliyetlerin bütününe kayıtlara girmemesi olarak tanımlamıştır.

1.1.1.1. Vergi Gelirleri Açısından Kayıtdışı Ekonominin Azaltılması Gerekliliği

Kayıtdışı ekonominin en önemli olumsuz etkilerinden biri vergi gelirlerinin azalması ve aşınması ile ilgilidir. Vergi gelirlerinin azalması durumunda oluşacak bütçe açıkları borçlanma ya da para basma yoluyla karşılanabilir (Sarılı, 2002: 42). Borçlanma yoluyla bu açığın kapatılması faizlerin artmasına, faizlerin artması ise özel kesim yatırımlarının azalmasına yol açmaktadır. Yatırımların azalması artan nüfusa karşın işsizliği artıracak, gelir dağılımı ve ekonomik istikrar gibi birçok ekonomik göstergelerin bozulmasına sebep olacaktır. Para basma yoluyla bu açığın kapatılması ise enflasyonu artırarak başta gelir dağılımının bozulması olmak üzere büyüme, kalkınma ve istikrar unsurları üzerinde olumsuz etkide bulunacaktır.

Kayıtdışı faaliyetlerin artması toplumda yasal düzene olan inancı bozarak yasadışı faaliyetleri artıracaktır. Bununla birlikte vergisini tam ve zamanında ödeyen dürüst mükelleflerin vergi uyumunu bozarak vergi tabanının aşınmasına sebep olacaktır. Piyasada üretim yapan firmalar arasında vergisini ödemeyen mükelleflerin vergi ve benzeri yükümlülüklerin maliyetinden kurtulması sebebiyle rekabet edebilirlikleri ve üretim kapasiteleri artacak aksine vergisini ödeyen mükelleflerin bu mali yükümlülüklerinin de etkisiyle rekabet güçleri düşecektir.

1.1.2. Vergi Denetimi

Devletlerin var olma sebepleri olan hizmetleri gerçekleştirebilmek için bu hizmetleri karşılamak adına gelirlere ihtiyaçları vardır. Bu gelirlerin en önemlisi ise vergi gelirleridir (Türedi, 2007: 88). Vergi, bireylerin kullanılabilir gelirlerinde bir azalmaya neden olması sebebiyle bireyler ve toplum tarafından hoş karşılanmaz ve genellikle bir yük olarak görülmektedir (Aktan ve Çoban, 2006: 141). Mükellefler vergi denetiminin olmayışı veya etkinsizliği durumunda vergi ödeme yükümlülüğünden kaçma imkânlarının yüksek olduğunu bilmeleri halinde vergi ödemeye yanaşmayacaklardır (Şahin, 2006: 197). Dolayısıyla devletin, mükelleflerin vergi ödemesini sağlama konusunda vergi denetimi önemli bir araç konumundadır.

1.1.2.1. Vergi Denetiminin Kayıtdışı Ekonomiye Azaltma Üzerindeki Etkisi

Vergi denetimi, kayıtdışı ekonomiyi azaltmak için devletin sahip olduğu en önemli araçların başında gelir. Mükelleflerin gelirleri beyan etmeleri ve bu beyanlarına dayanarak vergilerinin tarh edilmesi durumunda olası yanlış ve eksik bildirimlerin tespit edilmesi oldukça önemlidir. Mükelleflerin denetlenmeyeceğini bilmeleri halinde daha az vergi ödeme veya hiç vergi ödememe eğilimleri artacaktır. Mükelleflerin denetlenme ve ceza görme ihtimalinin artması durumunda doğru beyanda bulunma ihtimalleri artacaktır (Allingham ve Sandmo, 1972: 324).

Denetimlerde asıl olan her mükellefin denetlenmesi değil, mükelleflerin denetlenme olasılığı algısını etkilemektir (Savaşan ve Odabaş, 2004: 6).

Vergi denetimlerinin yetersiz ve etkin olmaması durumunda vergisini tam ve zamanında ödeyen mükelleflerin vergiye olan gönüllü uyumları zaman içerisinde azalabilmekte, bununla birlikte vergi kaçırmaya daha müsait kesimlerin de mükellefiyet işlemlerini yerine getirmemelerine sebep olmaktadır. Buradan hareketle vergi denetimleri gerek yanlış ve eksik beyanlar sonucu oluşan vergisel kayıtdışılığı gerekse hiç vergi konusu olmamış gelir elde edilen işlemlerin tespit edilmesi, doğru ve zamanında vergilerinin ödenmesini sağlaması açısından önemlidir.

1.1.3. Literatür taraması

Kayıtdışı ekonomi ve vergi denetimi konularında çeşitli araştırmalar yapılmış ve çeşitli bulgular elde edilmiştir. Bu kısımda sözkonusu çalışmaların sonuçlarına değinilecektir.

Mükelleflerin vergi kaçırma eğilimlerini açıklamaya yönelik geniş kabul görmüş Allingham ve Sandmo (1972) modelinde, mükelleflerin vergi beyanlarına ilişkin kararsız oldukları, beklenen fayda maksimizasyonuna göre gerçek gelirlerini beyan etme veya etmeme kararlarını verdiklerini belirtilmiştir. Mükellef tarafından beyan edilen gelir, denetlenme olasılığına, ceza oranına, vergi oranına ve gerçek gelir miktarına göre açıklanmaktadır. Ceza ve denetlenme ihtimalinin artması durumunda mükelleflerce gelirin beyan edilecek kısmı artacaktır.

Richardson (2006) tarafından yapılan çalışmada gelir düzeyiyle vergi kaçırma eğilimi arasında bir ilişki tespit edilememiş, yaş ve cinsiyetleri ile ilgili de pozitif veya negatif bir bulguya ulaşılamazken eğitim durumu ile ters orantılı bir ilişki tespit edilmiştir. Aynı zamanda mükelleflerin vergi sistemini adil algılamasıyla vergi kaçırma eğilimleri arasında ters ilişki tespit edilmiştir.

Gangl ve diğerleri (2015) tarafından yapılan çalışmada vergiye gönüllü uyumun gerçekleşebilmesi için 'güven' ve 'devlet gücü' kavramları birlikte kullanılmış, her iki kavramında düşük seviyede olması durumunda uyumun düşük olacağı ifade edilmiştir. Devletin denetim yoluyla mükelleflerin vergiye olan uyumun artırılabilmesinin denetimlerin sürekliliğinden geçtiği ifade edilmiştir.

Hasseldine (1993) yaptığı çalışmada, vergi denetimlerinin vergiye olan gönüllü uyumunu artırmada denetlenecek kişilerin rastgele seçilmesi yerine özellikle seçilmiş mükellef gruplarının üzerinde yoğunlaşması durumunda daha etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Feinstein (1991) tarafından yapılan çalışmada kendi işinde sahip olan mükelleflerin diğer mükelleflere göre vergi kaçırma eğilimlerinin yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Loo (2006) Malezya'da lisans öğrencileri üzerinde yaptığı deneysel çalışmada vergi denetimleri, vergi oranları, vergi cezaları ve vergi yapılarının vergi mükelleflerinin davranışları üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Vergi ceza oranlarının vergi mükelleflerinin gönüllü uyumlarında en önemli belirleyici olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Savaşan ve Odabaş (2005)' in yapmış olduğu vergi kayıp ve kaçaklarının nedenleri üzerine yapılan ampirik çalışmada SMMM ve denetim elemanlarına yöneltilmiş sorular neticesinde katılımcıların % 93' ü kayıtdışı ekonomiyi yüksek boyutlarda olduğunu düşünürken bu olgunun sebepleri vergi yükü, istisna ve muafiyetler, vergi sistemindeki adaletsizlik, verginin tabana yayılmaması, vergi ahlaki ve bilinci eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada SMMM vergi kayıp ve kaçaklarının ortaya çıkmasına denetimde etkinsizlik ve cezaların caydırıcı olmadığı neden olduğunu düşünürken denetim elemanları bu düşünceye katılmamışlardır.

Muter ve diğerlerinin (1993) anket yöntemini kullanarak Manisa ilinde yaptıkları ve 505 mükellefe uyguladıkları mükelleflerin vergi karşısındaki tutumlarını inceleyen çalışmada vergi sistemine yönelik en önemli şikayet vergi sisteminin adaletsizliği olmuştur.

Demir ve Küçükilhan (2013)' in vergi mükelleflerinin kayıtdışı ekonomi algısı üzerine yapılan araştırmada mükellefler Türkiye'de ekonomik faaliyetlerin yaklaşık %41' inin kayıtdışı

yürütüldüğünü ve diğer mükelleflerin vergi kaçıracağına yönelik algı arttıkça kayıtdışı ekonomi algısının da arttığı tespit edilmiştir. Mükelleflerce kayıtdışı ekonominin en önemli sebepleri vergi yükü, vergi baskısı, kamusal harcamaların algılanma şekli, kurumsal kalite algısı, vergi bilinci, Türkiye'nin genel ekonomik durumu ve vergi cezalarıdır.

Çomaklı (2007), Türkiye' de vergisel kayıtdışılık üzerine yaptığı ampirik çalışmasında kayıtdışı faaliyetlerin en önemli sebepleri arasında vergi oranları ve vergi sayıları, vergi sisteminin adaletsizliği, eğitim seviyesi, gelir seviyesi unsurlarının etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bayraklı ve diğerleri (2004) vergi kaçırılmayı etkileyen faktörler üzerine yaptıkları çalışmada mükelleflerin kendileriyle aynı geliri elde eden kişilerin aynı vergi miktarını ödediklerine yönelik katılım %37 iken, kendilerinden yüksek gelire sahip kişilerin daha yüksek vergi ödemedikleri düşüncesine katılım %75'dir. Bu bulgular mükelleflerin yatay adaletin dikey adalete göre daha fazla sağlandığı düşüncesine sahip olduğunu göstermektedir.

2. Trabzon İli Vergi Denetimlerinin Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkisi Ampirik İnceleme Sonuçları

Türkiye' de vergi denetim oranları düşüktür. Vergi Denetim Kurulu faaliyet raporuna göre 2014 yılı vergi denetim oranı ülke toplamında yüzde 2.24' tür (VDK, 2015: 39). Vergi denetim oranlarının düşük olması denetimlerin mükellefleri tam ve zamanında vergilerini ödemesini olumsuz yönde etkilemektedir. Denetim oranları mükelleflerin kayıtdışı tutumlarında önemli bir belirleyici olsa da denetimlerin etkin olması da oldukça önemlidir.

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, mükelleflerin kayıtdışı tutum ve davranışlarında vergi denetimi ve diğer değişkenlerin etkisinin araştırılmasıdır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Vergi denetimlerinin kayıtdışı ekonomi üzerine etkisi konusunda bilgi edinmek için sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan anket yönteminden yararlanılmıştır. Hazırlanan ankette, araştırılmak istenen konunun amacını en iyi yansıtacak sorulara yer verilmiştir. Anket formunda 5'li likert ölçeğe göre hazırlanmış (Tamamen Katılıyorum, Kısmen Katılıyorum, Kararsızım, Kısmen Katılmıyorum, Kesinlikle Katılmıyorum) 17 adet soru yer almaktadır. Söz konusu sorularla mükelleflerin vergiye bakışı, Türk vergi sistemine bakışı, kayıtdışı ekonomiye bakışı ve vergi denetimine yönelik algılamaları ölçülmeye çalışılmıştır. Ayrıca ankette katılımcıların demografik özelliklerini ölçmeye yönelik sorular da yer almaktadır.

Muhtemel hataları düzeltebilme ve anketten beklenen amacın gerçekleştirilmesi amacıyla pilot bir uygulama yapılmış daha sonra son şeklini alan anket Trabzon ili merkez ilçesi sınırlarında 425 mükellefe yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Anketlerde elde edilen veriler, SPSS for Windows 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

2.3. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örnek Kütlesi

"Vergi Denetimi Etkinliğinin Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkisi" anketi Trabzon ilinde 425 kişiye uygulanmıştır. Ancak ankette yer alan soruların yarısından fazlasını cevaplamayan mükellefler analiz dışında bırakıldığından araştırmada kullanılan örneklem sayısı 355 kişiye düşmüştür. Aşağıda ankete katılan mükellefler ile ilgili çeşitli bilgiler verilmektedir.

Kaynakların kısıtlı olması nedeniyle ana kütlelerin tamamına ulaşmak mümkün olmadığı için ana kütleleri temsil edecek mükellefler arasından olasılık hesabına dayanmayan örnekleme tekniklerinden "kolayda örnekleme" yöntemi ile örnek kitle oluşturulmuştur. Ana kütlelerin tamamına ulaşmanın kısıtlı zaman ve yüksek maliyet nedeniyle mümkün olmadığı durumlarda deneklerin araştırmacı tarafından seçildiği bir yöntem olan kolayda örnekleme sosyal bilimlerde sıkça kullanılmaktadır.

3. Trabzon İli Vergi Denetimlerinin Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkisi Anket Çalışması

3.1. Ankete Katılanlar İle İlgili Genel Bilgiler

Anketin güvenilirlik analizi Cronbach's Alpha katsayısı yardımıyla test edilmiştir. Cevapların birbiri içerisindeki güvenilirliği test eden bu yöntemde katsayı 0-1 arasında değişmektedir. Anketin güvenilir olması için katsayının 0.4' ün üzerinde olması gerekmektedir. Anketin Cronbach's Alpha katsayısı 0.70' dir. Buna göre anketin güvenilirliği geçerli seviyededir. Güvenirlilik test edilirken çıkarılması durumunda anketin güvenilirliğini artıracak sorular çapraz değerlendirmeler kapsamına alınmamıştır. Bu soruların çıkarılma sebepleri mükelleflerin aynı soruyu algılama seviyelerin düşük olması durumudur. İfadelerin algılandıklarının tersi durumları geçerli olan sorularda cevaplar transform edilmiş buna rağmen testin güvenilirliğini düşüren sorular çapraz tablolar değerlendirmelerinden çıkarılmıştır. Bu sebeple güvenilirlik testi kapsamına alınmayan sorular frekans dağılımlarına göre çıkarımlarda bulunularak yorumlanacaktır.

Tablo 1: Toplam Veri İstatistikleri

	Soru Silindiğinde Anlam Düzeyi	Soru Silindiğinde Varyans Düzeyi	Toplam Koreleasyon Yüzdesi	Soru Silindiğinde Cronbach's Alfa Sayısı
Vergi vermek yurttaşlık görevidir.	23,7579	29,693	,441	,671
Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermek gereklidir.	23,6340	28,897	,433	,668
Türkiye'de vergi oranları yüksektir.	23,6282	29,708	,264	,691
Bulduğum sektörde kayıtdışı faaliyetler yüksektir.	22,8818	28,954	,264	,694
Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresi yetersizdir.	23,3746	28,489	,471	,663
Kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilenmektedir.	23,3862	29,723	,317	,683
Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir.	23,5101	29,655	,336	,681
Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir.	23,3602	29,676	,325	,682
Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.	23,5159	29,961	,346	,680
Türkiye'de vergi denetim oranları düşüktür.	23,0346	28,265	,341	,680
Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır.	23,1441	29,020	,330	,681
Küçük miktarda vergi kaçakçılığı önemli değildir.	23,0980	28,256	,271	,696

3.2. Örneklem

Tablo 2: Mükelleflerin Demografik Özellikleri

		Sayı	Yüzde (%)
Yaş	18-30 yaş	82	%23.1
	31-45 yaş	178	%50.2
	45-64 yaş	90	%25.4
	65 ve üzeri yaş	3	%0.8
	Toplam		%100
Cinsiyet	Bay	301	%84.8
	Bayan	54	%15.2
	Toplam	355	%100
Medeni Durum	Evli	246	%69.3
	Bekar	100	%28.2
	Dul	9	%2.5
	Toplam	355	%100
Eğitim Durumu	Mezun değil	1	,3
	İlköğretim	78	22,0
	Lise	141	39,7
	Önlisans	117	33,0
	Lisans	17	4,8
	Lisansüstü	354	99,7
	Kayıp Veri	1	,3
	Toplam	355	%100
Aylık Gelir Durumu	0-2000TL	3	,8
	2001-5000TL	16	4,5
	5001-10000TL	15	4,2
	10001-15000TL	35	9,9
	15001-20000TL	43	12,1
	20001-25000TL	36	10,1
	25001-30000TL	62	17,5
	30000TL üzerinde	87	24,5
	Diğer	50	14,1
	Kayıp Veri	8	%2.3
	Toplam	355	%100
	Mükellefiyet Süresi	0-2yıl	47
3-5 yıl		79	22,3
6-10 yıl		90	25,4
11-15 yıl		55	15,5
16-20 yıl		48	13,5
21-30 yıl		25	7,0
31-40 yıl		10	2,8
41 yıl ve üzeri		1	,3
Toplam		355	100,0

Ankete katılan mükelleflerin %15.2 si kadın, %84.8'i erkektir. Ankete katılan mükelleflerin ağırlıklı kesimi erkektir. Mükelleflerin %23.1'i 18-30 yaş arası, %50.2'si 31-45 yaş arası, %25.4'ü 46-64 yaş arası ve %0.8'i 65 ve üzeri yaşa sahiptir. Mükelleflerin %70'i 45 ve altı

yaşadadır. Bu durum mükelleflerin ağırlıklı olarak genç nüfustan oluştuğunu göstermektedir. Mükelleflerin %69.3'ü evli, %28.2'si bekar ve %2.5'i duldur.

Mükelleflerin %33'ü lisans seviyesinde eğitime sahiptir. Ortaöğretim ve lisanüstü seviyeleri de katıldığına toplamda %77.7 oranı eğitim seviyesi anketin yönetildiği mükellef grubunun eğitim seviyesinin yüksek olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Mükelleflerin ortalama mükellefiyet süreleri %75 6 ve üzeri yıla sahiptir. Bu veri son 5 yıl içerisinde denetim geçirmiş olma durumları karşılaştırılarak tarh zamanaşımına uğrayan mükellef sayılarına ulaşabilmek açısından önemlidir.

Mükelleflerin yüzde 0.8'i 0-2000TL, yüzde 4.5'i 2001-5000, yüzde 4.2'si 5001-10000, yüzde 9.9'u 10001-15000, yüzde 12.1'i 15001-20000, yüzde 10.1'i 20001-25000, yüzde 17.5'i 25001-30000, yüzde 24.5'i 30000 ve üzeri olarak gelirlerini belirtirken diğer seçeneği yüzde 14.1 paya sahiptir.

Mükelleflerin buldukları sektörel dağılımlara göre ankete market, lokanta, inşaat ve bayındırlık işleri ile konfeksiyon(perakende) sektörleri en yüksek katılımın olduğu sektörlerdir. Burada diğer olarak belirtilen sektörler ağırlıklı cafe-restaurant, kırtasiye-fotokopi sektörlerinden oluşmaktadır. Sektörel açıdan dağılımın homojen olduğunu söylemek mümkündür.

3.3. Anket Sorularına Verilen Cevaplar ve Dağılımları

Bu bölümde mükelleflerin anket sorularına verdikleri cevapların dağılımı ve yüzdelerine yer verilmiştir.

Tablo 3: Soruların Frekans Dağılımı

(%)	1	2	3	4	5	Toplam
Vergi vermek yurttaşlık görevidir.	41,1	50,4	4,5	3,7	0,3	100
Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermek gereklidir.	37,5	49,9	4,2	7	1,4	100
Vergi kaçırmak yaygınsa vergi ödememek ahlaksızlık değildir.	10,1	27,9	9,3	30,7	21,7	100
Türkiye'de vergi oranları yüksektir.	47	34,4	7,6	8,5	2,5	100
Türk Vergi Sistemi adildir.	7,6	22,0	13,0	36,9	20,6	100
Toplanan vergiler hizmet olarak geri dönmektedir.	6,5	29,0	12,1	34,4	17,7	100
Bulduğum sektörde kayıtdışı faaliyetler yüksektir.	19,7	34,1	16,9	23,1	5,9	100
Kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilenmektedir.	27,6	45,6	17,5	7,9	1,1	100
Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresi yetersizdir.	23,4	52,4	13,2	9,3	,8	100
Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir.	31,5	49,3	10,7	7	1,4	100
Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir.	22	56,1	10,7	8,2	2,3	100
Küçük miktarda vergi kaçakçılığı önemli değildir.	32,4	31,8	7,3	21,4	7	100
Türkiye'de vergi denetim oranları düşüktür.	20,8	42	13,2	19,2	4,8	100
Denetim sıklığı artıçça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.	27,9	55,5	9	7,3	0,3	100
Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır.	19,7	45,6	17,7	13,5	3,4	100
Vergi denetim elemanları, dış etkenlere karşı (taciz, tehdit politik baskı vb.) vergi incelemelerinde tarafsız ve objektif davranmalarını sağlayacak yeterli güvenceye sahiptir.	10,1	33	17,5	27	12,1	100
Gelir getirici faaliyetler sonucu elde ettiğim kazancımın tümünü idareye bildiririm.	18,9	47,3	7,9	22,8	3,1	100
Geçtiğimiz 5 yıl içerisinde kaç vergi denetimi geçirdiniz?	0	1	2	3	4	5 ve üzeri
	38	29,6	17,2	7,3	2	3,7

Not: 1: Kesinlikle Katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Fikrim yok, 4: Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılmıyorum

Mükelleflerin % 91.5 'i "Vergi vermenin bir yurttaşlık görevidir" önermesine katılırken, % 4'ü bu önermeye katılmamaktadır. Bu mükelleflerin vergiye bakış açılarının olumlu yorumu açısından önemli bir değerdir. Mükelleflerin % 87,3'si "Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermek gereklidir" önermesine katılmaktadır. Mükelleflerin % 35,5'i, "Toplanan vergiler hizmet olarak geri dönmektedir." önermesine katılmaktadır. Aksini düşünen mükellef yüzdesi 52.1'dir. Bu veri vergilerin etkin kullanılmadığı konusunda yaygın bir görüş olduğu sonucuna ulaşmamızı sağlamaktadır. Bununla birlikte "fikrim yok" cevabını veren % 12.1' lik kesim ise büyük oranda tam anlamıyla toplanan vergilerin tamamının hizmete yönelik harcanmadığını düşünmektedir. Burada "fikrim yok" cevabı kararsızım seçeneği olarak mükelleflerce ifade edilmiştir.

Mükelleflere "Vergi kaçırmak yaygınsa vergi ödememek ahlaksızlık değildir." önermesi yöneltilmiştir. Bu soruya mükelleflerin % 52.4' lük kısmı "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" cevaplarını vermiştir. Bu durum mükelleflerin herkesin vergiye katılımını önemseydiğini göstermektedir.

"Türkiye'de vergi oranları yüksektir." önermesine mükelleflerin % 47'si "kesinlikle katılıyorum" cevabını verirken, % 34.4 oranındaki "katılıyorum" cevabıyla birlikte bu fikre katılanların oranı % 81.4 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran dikkate alınması gereken önemli bir veridir. Çünkü vergi ödeme konusunda mükellef tutumunu belirleyen en önemli unsurlardan birisi vergi oranıdır.

"Türk Vergi Sistemi adildir." İfadesine mükellefler % 20.6 oranında "kesinlikle katılmıyorum" seçeneğini işaretlerken % 36.9 "katılmıyorum" cevabını vermiştir. Toplamda mükelleflerin % 57.5' i vergi sisteminin adil olmadığını düşünmektedir.

Mükellefler "Bulduğum sektörde kayıtdışı faaliyetler yüksektir." önermesine % 54' ü bulunduğu sektörde kayıtdışı faaliyetlerin yaşandığı ve yüksek olduğunu düşünürken % 29' u ise kayıtdışılığın kendi sektörü için yaygın olmadığını görüşünü belirtmişlerdir. Kayıtdışılığın kendi sektörü için yaygın olmadığını düşünen kesimin oran olarak azlığı dikkate değerdir.

"Kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilenmektedir." İfadesine mükellefler yüzde 73.4 oranında katılmaktadır. Buna göre mükellefler kayıtdışı ile mücadele konusunda her sektöre eşit davranılmadığı görüşüne sahiptir.

Mükellefler "Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresi yetersizdir." önermesine % 23.4 oranında "kesinlikle katılıyorum" cevabını verirken bu ifadeye "katılıyorum" seçeneğiyle birlikte katılım % 76.4 olarak gerçekleşmiştir. Bu ifadeye katılmayanların oranı % 10.1 gibi düşük bir yüzdeye sahiptir. Burada yetersizlik; personel eksikliği ve nitelik sorunu, teknik altyapı gibi farklı faktörlerin bileşimi olarak sunulmuştur.

Mükellefler "Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir." önermesine % 80.8 oranında katılırken "Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir." önermesine % 78.7 oranında katılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken durum kayıtdışı tutumunun önüne geçebilmek için mükelleflerin sistemin adil olduğuna olan inancının daha güçlü olduğudur. Buradan hareketle vergi sisteminin adil olduğuna olan inancın yerleşmesi durumunda insanların kayıtdışı tutumlarının daha kontrol edilebilir bir hal alacağını söylemek doğru olacaktır.

Mükelleflerin % 64.2' lik yüzdeye sahip kesimi "Küçük miktarda vergi kaçakçılığının önemli değildir." görüşünü redderken bu ifadeye "kesinlikle katılmıyorum" seçeneğini belirten mükellef % desisi ise 32.4' dür. Buradan hareketle "kesinlikle katılmıyorum" ve "katılmıyorum" görüşüne sahip kesim hariç mükelleflerin küçük miktarda vergi kaçakçılığının önemli olmadığı görüşüne sahip olduğu söylenebilir. Bu ifadeye "fikrim yok" cevabını veren kesimin anket konusunun vergi denetimi olması sebebiyle çekindiği ve fikrini söylemediği sonucuna ulaşılabilir.

"Geçtiğimiz 5 yıl içerisinde kaç defa vergi denetimi geçirdiniz?" sorusu ile mükelleflerin tarh zamanaşımı içerisinde vergi denetimi geçirip geçirmediği, geçirmesi halinde kaç kere geçirdiği

sorgulanmıştır. Mükelleflerin % 62' si 1 ve daha fazla sayıda vergi denetimi geçirirken hiç denetim geçirmeyen mükellefler % 38' dir. Hiç denetim geçirmemiş mükellefler içerisinde mükellefiyet yılı 5' in altında olanlarda dahil olduğu için tarh zamanaşımına uğramış mükellef sayılarına ilerleyen bölümlerde ulaşılarak yorumlanacaktır.

Mükelleflerin % 83.4 'lük kesimi "Denetim sıklığı arttıkça mükelleflerin doğru beyanda bulunma ihtimali artar." önermesine katılmaktadır. Bu önermeye katılmayan mükellef yüzdesi 7. 6 paya sahip düşük bir kesimdir.

"Türkiye'de vergi denetim oranlarının düşüktür." önermesine mükelleflerin %' si 62.8' katılmaktadır. Bununla birlikte bu önermeye katılmayan kesim 23. 6'lık bir yüzdeye sahiptir. Denetim oranları hakkında fikri olmayan mükellef yüzdesi ise 13. 2'dir.

Mükelleflere "Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır." Önermesi yöneltmiş ve yürütülen vergi denetimlerinde mükelleflerin % 65. 4' lük kesimi yeterli zaman ayrılmadığı görüşüne sahip olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Ağırlıklı olarak yeterli zaman ayrılmadığını düşünen mükelleflerin aksine % 16. 9' luk kesim ise denetimlerde yeterince zaman ayrıldığı fikrine sahiptir.

"Vergi denetim elemanları, dış etkenlere karşı (taciz, tehdit, politik baskı vb.) vergi incelemelerinde tarafsız ve objektif davranmalarını sağlayacak yeterli güvenceye sahiptir." önermesi mükelleflere yöneltilmiştir. Buna göre mükelleflerin % 43. 1' lik kısmı denetim elemanlarının yeterli güvenceye sahip olduğunu düşünürken aksini düşünen kısım % 39. 1'dir. Bu görüş ayrılığı önemli bir veridir. Çünkü bu duruma katılmayan mükelleflerin denetim elemanları üzerindeki düşüncelerine paralel olarak yürütülen denetimlerinin objektifliğine bakışları da olumsuz olacaktır.

"Gelir getirici faaliyetler sonucu elde ettiğim kazancımın tümünü idareye bildiririm." önermesine mükelleflerin % 66,2'lik kısmı gelir getirici faaliyetlerinin tümünü beyan edeceğini ifade ederken geriye kalan % 43.8' lik kesim ise kazancımın tümünü beyan etmeyeceğini belirtmektedir. Bu oran oldukça yüksek bir olduğu belirtilebilir.

3.4. Anket Bulgularının Çapraz Tablolara Değerlendirilmesi

Mükelleflerin yıllık gelirleri ile vergi kaçırma eğilimlerinin karşılaştırılması sonucu gelir getiren faaliyetlerin tümünü idareye bildirme eğilimleri çapraz karşılaştırmaya tabi tutulduğunda gelir seviyesi yükseldikçe bu soruya verilen "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" cevaplarının da göreceli olarak arttığı tespit edilmiştir.

Buna göre gelir seviyesini "diğer" olarak belirten 30.000 TL'nin üzerinde gelire sahip mükelleflerin % 30' u, gelir seviyesini 30.000TL ve üzeri olarak belirten mükelleflerin % 26.4' ü, 25.000-30.000 TL gelir seviyesine sahip mükelleflerin % 29.1' i, 20.000-25.000 TL seviyesinde yıllık gelire sahip mükelleflerin % 22.2' si, 15.000-20.000 TL gelire sahip mükelleflerin % 27.9'u, 10.000-15.000 TL yıllık gelire sahip mükelleflerin % 20' si, 5.000-10.000 TL gelire sahip yıllık mükelleflerin ise % 13. 3'ü gelirlerinin tamamını idareye bildirmeyeceğini belirtmiştir. Buna göre gelir seviyesi arttıkça mükelleflerin kayıtdışı yönleme eğiliminin artabileceği belirtilebilir.

Mükelleflerin eğitim durumları ile gelirlerinin tümünü idareye bildirip bildirmemelerinin çapraz karşılaştırmasında anlamlı farklar oluşmamıştır. Karşılaştırma sonucu eğitim seviyesi ilköğretim olan mükelleflerin % 25.6' sı, ortaöğretim olanların % 27.6' sı, lisans olanların % 24.8' i ve lisansüstü olanların % 23.5' i bu soruya "kesinlikle katılmıyorum" ve "katılmıyorum" cevaplarını vermişlerdir. Anket bulgularında eğitim seviyesinin kayıtdışı tutuma bir etkisinin olmadığı belirtilebilir.

Tablo 4: Gelir seviyesi ile kayıtdışı tutumu karşılaştırması

İşletmenizin yıllık geliri nedir?	Gelir getirici faaliyetler sonucu elde ettiğim kazancımın tümünü idareye bildiririm.					Toplam
	1	2	3	4	5	
0-2000TL	0,0%	66,7%	33,3%	0,0%	0,0%	100,0%
2001-5000TL	18,8%	43,8%	18,8%	12,5%	6,3%	100,0%
5001-10000TL	0,0%	80,0%	6,7%	13,3%	0,0%	100,0%
10001-15000TL	25,7%	48,6%	5,7%	14,3%	5,7%	100,0%
15001-20000TL	23,3%	44,2%	4,7%	27,9%	0,0%	100,0%
20001-25000TL	23,3%	44,2%	4,7%	27,9%	0,0%	100,0%
25001-30000TL	17,7%	38,7%	14,5%	22,6%	6,5%	100,0%
30000TL üzerinde	19,5%	47,1%	6,9%	25,3%	1,1%	100,0%
Diğer	22,0%	46,0%	2,0%	26,0%	4,0%	100,0%

Not: 1: Kesinlikle Katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Fikrim yok, 4: Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılmıyorum

Tablo 5: Tarh zamanlaşımı içerisinde geçirilen vergi denetimi

Geçtiğimiz 5 yıl içerisinde kaç kere vergi denetimi geçirdiniz?	Türkiye’de vergi denetim oranları düşüktür.					Toplam
	1	2	3	4	5	
0	24,4%	40,7%	11,9%	16,3%	6,7%	100,0%
1	17,1%	42,9%	16,2%	20,0%	3,8%	100,0%
2	16,4%	42,6%	11,5%	24,6%	4,9%	100,0%
3	19,2%	38,5%	19,2%	19,2%	3,8%	100,0%
4	28,6%	28,6%	28,6%	14,3%	0,0%	100,0%
5	25,0%	62,5%	0,0%	12,5%	0,0%	100,0%
5’den fazla	30,8%	46,2%	0,0%	23,1%	0,0%	100,0%
Toplam	20,8%	42,0%	13,2%	19,2%	4,8%	100,0%

Not: 1: Kesinlikle Katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Fikrim yok, 4: Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılmıyorum

Son 5 yıl içerisinde 5’den fazla denetim geçirdiğini söyleyen mükelleflerin %’ de 23, 5 defa denetim geçirenlerin oranı %’ de 12,5, 4 defa geçirenlerin oranı % 14,3, 3 defa geçirenlerin %’ de 22,5’ i, 2 defa denetim geçirenlerin % 30,5’ i, 1 defa denetim geçirenlerin % 23, 8’i ve son 5 yıl içerisinde denetim geçirmeyenlerin % 24’ ü denetim oranların düşük olmadığını düşünmektedir. Buna göre mükelleflerin geçirdikleri denetim oranları arttıkça denetim oranlarını düşük algılama oranları da düşmektedir.

Tablo 6: Denetim oranları- kayıtdışı faaliyet tutumu

Türkiye’de vergi denetimi	Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir.					Toplam
	1	2	3	4	5	
1	42,5%	39,7%	8,2%	8,2%	1,4%	100,0%
2	20,9%	64,2%	7,4%	6,1%	1,4%	100,0%
3	12,8%	51,1%	21,3%	8,5%	6,4%	100,0%
4	11,9%	58,2%	14,9%	14,9%		100,0%
5	11,8%	70,6%	5,9		11,8%	100,0%
Toplam	22,2%	56,5%	10,8%	8,2%	2,3%	100,00%

Not: 1: Kesinlikle Katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Fikrim yok, 4: Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılmıyorum

Tablo 6’ da mükelleflerin “Türkiye’de vergi denetimi oranları düşüktür.” önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren yüzde 42,5’ lik kesimi “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli olmaması önemli bir etkidir.” önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 39,7’ lik kesimi katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 20,6’ sı “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli olmaması önemli bir etkidir.” önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 64,2’lik kesimi katılıyorum cevabını vermişlerdir. Buradan ulaşılabilecek çıkarım, denetim oranlarının düşük olduğunu düşünen mükelleflerin yarısından fazlası aynı zamanda bu yeterli seviyede gerçekleşmeyen denetim oranlarının mükelleflerin kayıtdışı faaliyet tutumlarını artırdığı inancında olduğunu göstermektedir.

Tablo 7: Denetimlerde ayrılan süre kayıtdışı faaliyet tutumu

		Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir.					Toplam
		1	2	3	4	5	
Vergi denetimlerinde	1	43,5%	36,2%	13,0%	5,8%	1,4%	100,0%
	2	18,6%	64,6%	6,8%	8,1%	1,9%	100,0%
	3	11,3%	67,7%	12,9%	6,5%	1,6%	100,0%
	4	16,7%	47,9%	18,8%	16,7%		100,0%
	5	25,0%	41,7%	8,3%		25,0%	100,0%
Toplam		22,2	56,5%	10,8%	8,2%	2,3%	100,0%

Not: 1: Kesinlikle Katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Fikrim yok, 4: Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılmıyorum

“Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır.” Önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 43,5’ i “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir.” önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken bu ifadeye katılıyorum cevabını verenlerin yüzde 36,2’dir. “Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır.” Önermesine katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 18,6’ sı “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir.” önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzdesi 64,6’ dır.

Tablo 8: Denetim sıklığı denetim oranları karşılaştırması

		Türkiye’de vergi denetim oranları düşüktür.					Toplam
		1	2	3	4	5	
Denetim sıklığı arttıkça mükelleflerin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.	1	33,3%	38,4%	8,1%	16,2%	4,0%	100,0%
	2	15,7%	46,2%	11,2%	21,3%	5,6%	100,0%
	3	9,4%	34,4%	40,6%	12,5%	3,1%	100,0%
	4	26,9%	34,6%	15,4%	23,1%		100,0%
	5					100,0%	100,0%
Toplam		20,8%	42,0%	13,2%	19,2%	4,8%	100,0%

Not: 1: Kesinlikle Katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Fikrim yok, 4: Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılmıyorum

“Denetim sıklığı arttıkça mükelleflerin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.” Önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 33,3’ ü “Türkiye’ de vergi denetim oranları düşüktür.” önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken katılıyorum cevabını veren mükellef yüzdesi ise 38,4’ tür. “Denetim sıklığı arttıkça mükelleflerin doğru beyanda

bulunma ihtimali artar.” önermesine katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 15,7’si “Türkiye’ de vergi denetim oranları düşüktür.” önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken katılıyorum cevabını veren mükellef yüzdesi ise 46,2’dir.

Tablo 9: Vergi idaresi-vergi denetimi yetersizlikleri

		Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir.					Toplam
		1	2	3	4	5	
Kayıtdışı faaliyetleri engelleme	1	46,30%	39,00%	9,80%	3,70%	1,20%	100,00%
	2	17,40%	66,30%	9,20%	5,40%	1,60%	100,00%
	3	8,50%	46,80%	25,50%	12,80%	6,40%	100,00%
	4	6,10%	63,60%	0,00%	30,30%	0,00%	100,00%
	5	33,30%	0,00%	33,30%	0,00%	33,30%	100,00%
Toplam		22,10%	56,40%	10,90%	8,30%	2,30%	100,00%

Not: 1: Kesinlikle Katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Fikrim yok, 4: Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılmıyorum

“Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresi yetersizdir.” Önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 46,3’ ü “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir.” önermesine de kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 39’ u katılıyorum cevabını vermiştir. “Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresi yetersizdir.” Önermesine katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 17,4’ ü “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir.” Önermesine kesinlikle katılırken yüzde 66,3’ ü katılıyorum cevabını vermiştir.

Tablo 10: Kayıtdışı algısı ve denetlenme sıklığı ilişkisi

		Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.					Toplam
		1	2	3	4	5	
Bulduğum sektörde kayıtdışı faaliyetler yüksektir.	1	44,3%	44,3%	5,7%	4,3%	1,4%	100,0%
	2	24,8%	59,5%	9,1%	6,6%	0,0%	100,0%
	3	21,7%	51,7%	16,7%	10,0%	0,0%	100,0%
	4	23,2%	64,6%	7,3%	4,9%	0,0%	100,0%
	5	28,6%	47,6%	0,0%	23,8%	0,0%	100,0%
Toplam		28,0%	55,6%	8,8%	7,3%	,3%	100,0%

Not: 1: Kesinlikle Katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Fikrim yok, 4: Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılmıyorum

“Bulduğum sektörde kayıtdışı faaliyetler yüksektir” önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 44,3’ ü “Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.” İfadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 44,3’ ü katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 24,8’ i “Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 59,5’ i katılıyorum cevabını vermişlerdir.

SONUÇ

Bu çalışmada mükelleflerin kayıtdışı tutum ve davranışlarında vergi denetimi ve diğer değişkenlerin etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Vergi denetimlerinin kayıtdışı ekonomi üzerine etkisi konusunda bilgi edinmek için sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan anket yönteminden yararlanılan bu çalışma Trabzon ili merkez ilçesi sınırlarında 355 mükellefe yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Elde edilen veriler ışığında çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

- *Mükelleflerin vergiye bakışı ile ilgili olarak;* Mükelleflerin % 91.5' i vergi vermenin bir yurttaşlık görevi olduğunu düşünmektedir. Küçük miktarda vergi kaçakçığı önemli değildir önermesini reddeden mükellef oranı yüzde 64.2' dir. Buradan hareketle mükelleflerin vergi algılarının güçlü olduğunu söylemek mümkündür. Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermenin gerekli olduğunu düşünen mükellef oranı yüzde 87.3' dür. Bununla birlikte toplanan vergilerin hizmet olarak geri dönmediğini düşünen mükellef oranı ise yüzde 52.1' dir. Kamu hizmeti algısı yerel mi yoksa ulusal düzeyde mi hissedilen algı olduğu ankette araştırılan konulardan değildir. Bu bilgiler ışığında kamu harcamaları için vergi ödeme algısı yüksek mükellef grubunun vergilerin etkin kullanımı halinde vergi ödeme eğilimlerinin artacağı sonucuna varılabilmektedir.
- *Mükelleflerin Türk Vergi Sistemi' ne bakışı ile ilgili olarak;* Türkiye' de vergi oranlarının yüksek olduğu önermesine mükellefler yüzde 81.4 oranında katılmıştır. Buradan hareketle vergi oranlarının düşürülmesi mükelleflerin vergi ödeme eğilimini artırır sonucuna ulaşılabilir. Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermenin gerekli olduğunu düşünen mükellef yüzdesi 87.3 iken toplanan vergilerin hizmet olarak geri dönmediğini düşünen mükellef yüzdesi 52.1' dir. Buna göre algılanan hizmet algısını yükseltmenin vergi verme eğilimini artıracak rahatlıkla söylenebilir. Türk vergi sisteminin adil olmadığını düşünen mükellefler toplamın yüzde 57.5' ini oluşturmaktadır. Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmadığını düşünen mükelleflerin oranı ise yüzde 80.8' dir. Bu iki oran birlikte düşünüldüğünde sistemin adil olmadığına yönelik inancın aksi yönde değiştirilmesi halinde vergi ödeme eğiliminin artacağı rahatlıkla söylenebilir. Vergi sisteminin adil olup olmadığını etkileyen faktörler ankette sorgulanmamıştır.
- *Mükelleflerin kayıtdışı ekonomiye bakışı ile ilgili olarak;* Vergi kaçırmak yaygınsa vergi ödememek ahlaksızlık değildir önermesine mükellef yüzde 38.1 oranında katılmışlardır. Buradan hareketle verginin tabana yayılması vergi ödeme eğilimini artıracaktır sonucuna ulaşılabilir. Bulunduğu sektörde kayıtdışı oranlarının yüksek olduğunu düşünen mükellefler yüzdesi 54.0' dir. Bu iki bilgi ışığında kayıtdışı faaliyetlerin yüksek oranda olduğu sektörlerde yoğunlaşacak vergi denetimleri bu sektöre ait mükelleflerin kayıtdışı konusundaki olumsuz tutumlarını düzeltebilecek etki oluşturur sonucuna varılabilir.
- Mükelleflerin eğitim durumları ile kayıtdışı tutumları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmazken gelir seviyesinin artması durumunda kayıtdışı tutumlarının arttığı sonucuna varılmıştır. Buna göre vergi denetimlerinin kayıtdışı tutumun yüksek olduğu yüksek gelirli gruptan başlayarak düşük gelirli mükellef grubuna doğru yönelmesi kayıtdışı oranlarını aşağıya doğru çekebilecektir.
- *Mükelleflerin vergi denetimlerine bakışı ile ilgili olarak;* Mükellefler kayıtdışı faaliyetlerin engellenmesi konusunda vergi idaresini yetersiz bulurken aynı zamanda da mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetimlerinin yeterli olmamasını önemli bir neden olarak görmektedir. Son 5 yıl içerisinde geçirilen denetim oranlarının sorgulandığı durumda görece daha fazla denetim geçiren mükelleflerin denetim oranlarını düşük algılama seviyeleri de düşmektedir. Vergi denetimlerini düşük algılayan mükellefler aynı zamanda kayıtdışı faaliyetlere yönelmede yetersiz denetimlerin önemli olduğunu düşünmektedir. Bulunduğu sektörde kayıtdışı faaliyetlerin yüksek olduğunu düşünen mükellefler denetim sıklığı arttıkça mükelleflerin doğru beyanda bulunma ihtimalinin artacağını düşünmektedir. Bu bilgiler ışığında denetim oranları arttıkça kayıtdışı faaliyetleri azalır sonucuna ulaşılabilir.

Denetim oranları kadar denetimlerde ayrılan süre, denetimlerin objektif ve tarafsız yürütülmesi de önemlidir. Denetimlerde yeterli süre ayrılmadığını düşünen mükellefler aynı zamanda kayıtdışı faaliyetlere yönelmede denetimlerin yetersiz olmasını önemli bir etken olarak görmüşlerdir. Burada yeterli süre kayıtdışı faaliyeti tespit etmede geçecek süre olarak değerlendirilebilir. Yüksek oranda yapılan denetimler kadar bu denetimlerde denetim elemanlarının gerekli özeni göstererek göstermelik bir “görünme”den daha fazlasını yapmaları da önemlidir. Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresinin yetersiz olduğunu düşünen mükellef oranı yüzde 76.4’ tür. Vergi denetim elemanlarının vergi incelemelerini tarafsız ve objektif yürütebilmek adına taciz, tehdit gibi dış etkenlere karşı yeterli güvenceye sahip olmadığını düşünen mükellef yüzdesi ise 43.2’ dir. Buradan hareketle mükelleflerin, denetim elemanlarının dış baskılara karşı daha korunaklı olmasının vergi denetimlerine olan adalet ve etkinliğine bakış açılarını geliştirebileceğini gösterecektir. Bu sayede denetimlerin ve vergi sisteminin adaletine olan inancın gelişim göstermesi vergi, mükelleflerin vergi ödeme bilincini artıracığı ya da kayıtdışı tutumlarını azaltacağına söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aktan, Coşkun Can ve Çoban Hilmi (2006), “Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektifinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler”, C. C. Aktan, D. Dileyici, İ. Y. Vural (ed.) Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi (138-158), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Allingham, Michael. G. & Sandmo Agnar (1972) “Income Tax Evasion: a Theoretical Analysis”, *Journal of Public Economics*, 1(3-4), pp:323-338.
- Altuğ, Osman (1999), *Kayıtdışı Ekonomi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi
- Bayraklı, Hasan Hüseyin, Saruç Naci. T.ve İsa Sağbaş (2004), “Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörler: Anket Çalışması Bulguları”, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs 2004, Belek/Antalya, ss:204-253.
- Bozdoğanoglu, Burçin (2011), *Kayıtdışı Ekonomi İle Mücadelede Harcama Eksenli Önlemler*, Ankara Yaklaşım Yayıncılık.
- Çomaklı, Ertan (2007), *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi Ve Vergisel Kayıtdışılık*, Erzurum Turhan Kitabevi.
- Feinstein, Jonathan. S. (1991), “An Econometric Analysis Of Income Tax Evasion And Its Detection”, *RAND Journal Of Economics*, 22(1), pp:14-35.
- Gangl, Katharina, Hofmann, Eva & Erich Kircler (2015), “Tax Authorities' Interaction With Taxpayers: A Conception Of Compliance İn Social Dilemmas By Power And Trust”, *New Ideas in Psychology*, 37, pp:13-23.
- Hasseldine, John (1993), “How Do Revenue Audits Affect Taxpayers Compliance?”, *Bulletin for International Fiscal Documentation*, July/August, pp:424- 435.
- Loo, E. C. (2006), “Tax Knowledge, Tax Structure and Compliance: A Report On A Quasi-Experiment”, *New Zealand Journal of Taxation Law and Policy*, 12(2), pp:117-140.
- Muter, Naci, Çelebi, Kemal ve Süreyya Sakınç (1993), “Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması”, *Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması*, Manisa
- Özsoylu, Ahmet (1996), *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi*, Ankara Bağlam Yayıncılık.
- Richardson, Grant (2006), “Determinants Of Tax Evasion: A Cross- Country Investigation”, *Journal Of International Accounting Auditing&Taxation*, 15, pp:150-169.
- Sarı, Mustafa Ali (2002), “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Boyutlar, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler”, *Bankacılık Dergisi*, S: 41, ss: 32-50.
- Savaşan, Fatih (2011), “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Kayıtdışılıkla Mücadelenin Serencamı”, *Seta Analiz*, S: 35, Mart 2011

Savaşan, Fatih ve Hakkı Odabaş (2005), “Türkiye’ de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:5 ss:1-28.

Sugözü, İbrahim Halil (2010), Kayıtdışı Ekonomi ve Türkiye, Ankara Nobel Yayıncılık.

Şahin, A. (2006). Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi Ve Vergi Denetimi Açısından Değerlendirilmesi – Kayda Alınabilmesine Yönelik Öneriler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türedi, Hasan (2007), Denetim, Trabzon Celepler Matbaacılık.

VDK (Vergi Denetim Kurulu) (2015). 2014 Faaliyet Raporu,

http://www.vdk.gov.tr/File/?path=ROOT%2fDocuments%2fDosya%2fVDK+2014+Y%C4%B1l%2fC4%B1+Faaliyet+Raporu_1102.pdf.Erişim Tarihi: 30.03.2015